

מועדֵי השם

אלי שיינפלד

מועצה השם

עיבוד עכשווי
לתורת השם משמואל
על חגי ישראל

Eli Schonfeld
Festivals of the Shem:
A Contemporary Adaptation of the Shem MiShemuel's
Teachings on the Jewish Holidays

אלי שיינפלד
מועדי השם: עיבוד עכשווי לתורת השם משמואל על חגי ישראל

עורך אחראי: ראובן ציגלר
עורכת ראשית: אוריה מבורך
עורכת משנה: אפרת גרוס
עריכה לשונית: ברק אפשטיין
הגהה: אביחי גמדני
עימוד: טלי האן
תמונת עטיפה: שמואל לעסרי

© כל הזכויות שמורות לאלי שיינפלד, 2023

ספרי מגיד, הוצאת קורן
ת"ד 4044 ירושלים 9104001
טל': 02-6330530 פקס: 02-6330534
www.korenpub.co.il

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן, במאגר מידע, לשרר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני, או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה, אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

מסת"ב 978-965-526-341-1 ISBN
נדפס בישראל 2023 Printed in Israel

לנועם היקר

לרגל היכנסך לנועם עול מצוות

תוכן העניינים

מבוא י"א

קורות חייו של ה'שם משמואל' טו

ימים נוראים

ראש השנה

מרחוק ה' נראה לי 2

למענך אלוקים חיים 9

שבת שובה

תשובת השבת 18

ערב יום הכיפורים

כיצד מתכוננים ליום הכיפורים? 25

יום הכיפורים

סוד הקטורת 32

מוצאי יום הכיפורים

לא מספיק להתפעל 45

סוכות

את מי קולטת הסוכה? 52

יהודי של סוכות 63

הושענא רבה

72.....חותם בתוך חותם

שמיני עצרת

81.....אור ללא לבושים

שמחת תורה

90.....שמחת תורה נותנת כוח לכל השנה

חנוכה

102.....אור פנימי

109.....לא נפסיק לריב

ט"ו בשבט

118.....על זריעה ונטיעה בעבודת ה'

127.....רוץ בלב

פורים

136.....אחדות פנימית

144.....בפורים יש לאמר למלך

מוצאי פורים

151.....דבר לא נעלם

פסח

158.....מה עושים עם בן רשע?

169.....פרעה בקדושה

178.....והיא שעמדה

שביעי של פסח

185.....בעתיקא תליא מלתא

194מהו הרכוש הגדול?

ספירת העומר

206עשה זאת בעצמך

ל"ג בעומר

212אהבה לא מבוקרת

שבועות

220בסוד היחיד והיחד

229טל התורה

237לחם תנופה

י"ז בתמוז

248שורש השורשים

תשעה באב

260בפנים חסד, בחוץ דינים

מבוא

מועדי ישראל עטופים קסם וסוד. לכל מועד עומק רוחני ייחודי. אינה דומה הארתם של ימי הדין להארת ימי החנוכה, ואינה דומה שמחת התורה לשמחת חג החירות. אשרי מי שזוכה לעמוד על סודם של מועדי ישראל.

גדולי ישראל עמלו במהלך הדורות להביין את פשרם של המועדים ולעמוד על עניינם המיוחד. הרב שמואל בורנשטיין, האדמו"ר סוכצ'וב, המשיך שרשרת זהב זו בדרשותיו, שנישאו מדי שבת בשבתו ומדי מועד במועדו בפני חסידיו ושומעי לקחו.

בדרשותיו מבאר הרב בורנשטיין מהו האור הרוחני הגנוז בהארת הזמנים, ובאיזה אופן נוכל, אנו הלומדים, להמשיך אור מיוחד זה לחיינו. דרשותיו של האדמו"ר מסוכצ'וב על המועדים כמו גם אלה שעל התורה, הועלו על הכתב והודפסו לפני כמאה שנים בסדרת הספרים הנושאת את השם: 'שם משמואל'.

את כתבי ה'שם משמואל' הכרתי לראשונה לפני כעשרים שנה עת הייתי בחור ישיבה בישיבת הגולן. לא אחת חיפשתי ותרתי אחר שורשי המועדים. זכור לי היטב בירור ממושך שעשיתי על אודות פשרו של ט"ו בשבט. עיינתי בספרים רבים מתחומי המחשבה

והחסידות, אך רק כאשר זכיתי ללמוד את דברי ה'שם משמואל', חשתי שמצאתי את שביקשה נפשי. באופן מופלא שזר האדמו"ר סוגיות שונות, קישר בין מחלוקתם של בית שמאי ובית הלל באשר לזמנו של ראש השנה לאילן לבין מחלוקתם העקרונית ביחס לדרכי הנהגת ה' בעולם, ואף הצמיח משם הדרכה בעניין מקומם של המוח והלב בעבודת השם. נמלאתי התרגשות ושמחה גדולה. מאז לא משה ידי מספרי ה'שם משמואל'.

דברי ה'שם משמואל' נכתבו בקיצור ובעמקות, והם מזמינים את הלומד, גם אם לא זכה לשמוע את הדברים באופן ישיר מפיו של האדמו"ר, להמשיך לברר ולהעמיק בדבריו ולדלות מהם אור יקר, שבכוחו להאיר גם את חיינו, כאן ועכשיו. מסיבה זו בשני העשורים האחרונים אני משתדל ללמוד בחבורה את דבריו העמוקים.

לפני כחמש שנים זכיתי להוציא לאור את הספר 'לאור השם', שבו התמקדתי בדרשות ה'שם משמואל' על פרשות השבוע. ברוך ה', הספר התקבל על קהל קוראיו וזכה לתגובות משמחות, ומתוך כך עלה הרצון להוסיף ולכתוב על תורותיו של ה'שם משמואל' גם למועדי השנה. תגובות אלה הן שעודדו אותי להמשיך בכתיבה, וחיבור זה הוא פרייה.

מבנה הספר

הרב בורנשטיין דרש וכתב על מועדי ישראל דרשות רבות ומגוונות. בחיבור זה מובאות בכל מועד מספר פסקאות: כל פסקה מובאת פעמיים: פעם אחת ככתבה וכלשונה, כפי שהיא מופיעה בספר ה'שם משמואל', ופעם נוספת עם ביאורים קצרים ותרגום במקומות נצרכים. אחרי כל פסקה מובאים עקרונות רוחניים, תובנות והארות בעבודת ה' כפי שעלו והתבררו בחבורה תוך כדי לימוד משותף. הנכתב בחלק זה הוא עיבוד רעיונותי, המשכתם וחיבורם לחיינו.

תודות

הכרת טובה גדולה יש בליבי לרב שמואל בורנשטיין זצ"ל. אומנם לא זכיתי להכיר אותו באופן אישי, אך דבריו הביאו אותי למפגש עמוק עמו, הרוו את צימאוני ומהם נבנית רבות.

תודה לתלמידי היקרים בישיבה התיכונית במעלה אדומים ובישיבת חורב בירושלים. תודה מיוחדת לאנשי קהילת 'נווה הגבעה' בגבעת זאב על שנים רבות של אמון גדול, ועל צמיחה רוחנית משותפת בנעימות ובשמחה.

תודה גדולה להוריי היקרים שחינכנו לאהבת תורה ולכבוד תלמידי חכמים. רושם חינוך זה מלווה אותי באופן תדיר בזכותם. יהי רצון שתמשיכו לרוות נחת וברכה מכל יוצאי חלציכם לאורך ימים ושנים, בנהורא מעליא ובכל מילי דמיטב.

תודה מעומק הלב להורי אשתי, גדעון ולאה וולנוב, על בית פתוח, על לב גדול ורחב ועל נתינה איך־סופית ללא גבולות.

תודה והערכה רבה לרב ברק אפשטיין, עורך הלשון, שגם בספר זה היה חברותא של ממש בכירור ובליבון דברי השם משמואל. הרב ברק השקיע שעות רבות בהבנת תוכן הסוגיות ובדיוקן הלשוני בחכמה רבה ובענווה גדולה. הערותיו המחכימות והמאירות מלוות את כל עמודי הספר.

תודה מיוחדת לאנשי הוצאת מגיד: לרב ראובן ציגלר על ליווי הדוק ונעים מעת קבלת כתב היד ועד הגשתו לדפוס. תודה גדולה לרבנית אוריה מבורך, העורכת הראשית, על עצות מחכימות ועל הנגשת הדברים לקהל יעד רחב ומגוון. לטלי האן המעמדת ולשמואל לעסרי מעצב הכריכה, לאפרת גרוס, דנה זדה וכל צוות ההוצאה שעמלים כדי שהספר יגיע לקוראיו.

תודה מעומק הלב לאשתי מיכל, שרק בזכותה אני מצליח לפנות זמן ומקום ליצירה רוחנית. בלעדיה ספר זה, כמו גם קודמיו, לא היה מגיח לאוויר העולם.

תודה אחרונה אך ראשונה במעלה לבורא עולם שהכול מאיתו, על החסד היום־יומי ועל שלא כלו רחמיך ולא תמו חסדיך. תודה על

שנתת לנו תורת אמת המאירה את דרכנו בזמני השגרה כמו גם בחגים
ובמועדי השנה. אשרינו שזכינו.

* * *

ספר זה מוקדש לבננו נועם־שלמה לקראת הגיעו למצוות. שמו הראשון
'נועם' מעיד על אישיותו הנעימה. בשמו השני 'שלמה' הוא נקרא על
שם סבא־רבה שלו, סבה של אשתי, ר' שלמה גוטליב, איש תם ישר
וצדיק, נצר לשושלת חסידית מפוארת.

נועם יקר - אנחנו אוהבים אותך, מעריכים אותך ומאחלים
לך לרגל היכנסך לעול מצוות שתמשיך לגלות ולהאיר את אוצרות
אישיותך לאורך ימים ושנים, ושברכת ה' תלווה אותך בכל דרכיך.
יהי רצון מלפני אדון עולם שנזכה לגדל את ילדינו, ידידיה,
אריאל, נועם, טליה, יהונתן ושירה, בדרך התורה, ביראה ובאהבה,
בלב מבין ומרגיש.

אלי שיינפלד
תמוז ה'תשפ"ג

קורות חייו של ה'שם משמואל'*

רבי שמואל בורנשטיין נולד לאביו רבי אברהם, האדמו"ר הראשון מסוכצ'וב, בשנת תרט"ז בעיר קוצק שבמזרח פולין. סבו מצד אמו היה רבי מנחם מנדל מקוצק. כאשר היה בן שמונה עברה משפחתו לעיירה פארצ'וב, גם היא במזרח פולין, שם נתכבד אביו לשבת על כס הרבנות המקומית.

בליל הסדר האחרון בחיי סבו הגדול, עת ישב שמואל הקטן על ברכי אביו, הביט עליהם הסבא ואמר "נמצא בתוכנו פה אחד שעתיד להאיר לעולם". לימים אמר רבי אברהם כי חותנו לא התכוון בזה אליו, אלא לבנו היניק והחכים. ואכן, מכריו סיפרו שגדלותו של רבי שמואל ניכרה עליו כבר בצעירותו. בתקופת מגוריהם בפארצ'וב לא הייתה הפרוטה מצויה בידי הוריו, ופעמים לא מועטות אף שרר הרעב בביתם. חסידים מעידים כי שמואל הצעיר השקיט את רעבונו בימים אלו בלימוד התורה.

* לוקטו מהספרים אישים ושיטות (משה צ'ינוביץ) והאנציקלופדיה לחסידות (הרב יצחק אלפסי).

בשנת תרל"ג, בהיותו בן 18 שנים, נשא רבי שמואל את בתו של רבי ליפמן ליטמנוביץ', ולאחר שנפטרה בשנת תרס"ב, היה לחתנו של רבי משה נתן כהנא-שפירא, אב בית דין קשוינו. במשך השנים עמד לימינו של אביו בישיבה והעמיק בלימוד התורה וכלימוד החסידות. הוא שקד על כתבי אביו ואף טרח להוציאם לאור. הספר 'אגלי טל' יצא על ידו לאור עוד בחיי אביו, והספר 'אבני נזר' לאחר פטירתו. בשנת תר"ע, לאחר שנסתלק אביו לבית עולמו, נבחר רבי שמואל פה אחד למלא את מקומו, מבלי שהחסידות תתפצל או שמאן דהו יקרא תיגר על מנהיגותו. הוא הנהיג את חסידיו בתקיפות והקפיד לשמר את מנהגי בית אביו.

כאשר פרצה מלחמת העולם הראשונה היה רבי שמואל בבית מרפא בגרמניה, ורק במאמצים מרובים עלה בידו לשוב לפולין ולהתיישב בעיר לודז'. הוא לא ראה בחורבנה של סוכצ'וב בשנת תרע"ה. לאחר מספר שנים עבר רבי שמואל עם חסידיו לעיר זגריז' הסמוכה ושם המשיך להנהיגם. שמו יצא למרחקים גם בקרב ה'מתנגדים' שהעריכו אותו הן על למדנותו הן על חריפותו המיוחדת.

חיבה יתרה הייתה לרבי שמואל לארץ ישראל. כל ימיו ציפה לצאת מהגולה ולהגיע לארץ ישראל, ואכן בשנת תרמ"ט הוא הגיע לביקור בארץ. הייתה לו אף תוכנית לייסד מושבה חסידית בארץ האבות, תוכנית שבסופו של דבר לא יצאה לפועל.

רבי שמואל נפטר בכ"ד בטבת תרפ"ו ונטמן בבית הקברות בסוכצ'וב, ליד אביו.

הספר 'שם משמואל' מקבץ את דרשותיו על התורה והמועדים, שנאמרו במהלך השנים עת ישב על כיסא האדמו"רות. הספר התקבל מאוד בקרב ציבור לומדי התורה, ואף אצל למדנים שאינם נמנים על קהל עדת החסידים.

ימים נוראים

ראש השנה

שבת שובה

ערב יום הכיפורים

יום הכיפורים

מוצאי יום הכיפורים

ראש השנה: מרחוק ה' נראה לי

אֵיטָא בְּסִפְרָא קוּל שְׁמַחָה שׁ"מֶרְחוֹק ה' נִרְאָה לִי" (ירמיהו לא, ב) הוּא סוּד רֵאשׁ הַשָּׁנָה.

נִרְאָה לְפָרֵשׁ עַל פִּי מַה שֶּׁהִגְדָנוּ בַּמֶּאמְרִים הַקּוֹדְמִים כִּי עִמָּךְ הַדִּין הוּא לְטוֹבֵת יִשְׂרָאֵל, כִּי מִחֲמַת עִמָּךְ הַדִּין נִתְבָּרַר שְׂאִין בִּישְׂרָאֵל חֲטָא אֱלָא בְּמִקְרָה, וְהַעֲוֹנוֹת יְחֹלוּ עַל רֵאשׁ הָאֲמוֹת הַגּוֹרְמִים בְּנִזְקֵין. וְנִסְתַּיְעֵין מִדְּבַרֵי הַשׁ"ס שְׁבַת (פֶּט ע"ב) שִׁיִּצְחָק יִהְיֶה הַמְּלֵאֵד זְכוֹת עַל יִשְׂרָאֵל וּמְצִילֵן מֵעַנְשׁ, לְעַמַּת שְׂאִבְרָהֶם וַיַּעֲקֹב אָמְרוּ יִמְחוּ עַל קִדְשֵׁת שְׁמֶךָ, וְכִמוּ שֶׁהִגִּיד כ"ק אָבִי אֲדַמּוּר זְצִלְלָה"ה הַטַּעַם מִפְּנֵי שְׁמִדְתּוֹ מִדַּת הַדִּין יָרַד בְּיוֹתֵר לְעַמָּךְ הַדִּין, וּמִחֲמַת עִמָּךְ הַדִּין רְאוּיִין לְהַצְלָה. וּמִדָּה זֹו מְעוֹרְרִין יִשְׂרָאֵל בְּשׁוֹפֵר, הַבֵּל הַיּוֹצֵא מֵעַמָּךְ הַלֵּב בְּלִתֵּי ה' מוֹצֵאוֹת הַפֶּה.

וְהִנֵּה בְּשִׁטְחֵי עֲנִין הַדִּין הוּא רְחוֹק. כְּמוֹ דִּין דְּלִמְטָה שְׂצָרִין לְהִיּוֹת נִבְדָּל מִבְּעֵלֵי הַדִּינִים, וְזֶה עֲנִין שְׁהֵימִים אֵלּוּ נִקְרְאִין יָמִים הַנּוֹרְאִים, כִּי בְּכָל מְקוֹם הַקְּרוֹב מְבִיא אֶהְבָּה וְהַרְחוֹק וְהַבְּדָלָה מְבִיא יְרָאָה, וְאִם כֵּן רֵאשׁ הַשָּׁנָה הוּא מֶרְחוֹק לְטוֹבֵתֶם וּמִחֲמַתּוֹ יֵצְאוּ זְכָאִים, בְּשִׁבִיל זֶה הַרְחוֹק מִתְּדַבְּקִים בְּהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עוֹד יוֹתֵר, אִם כֵּן הַרְחוֹק מְבִיא קְרוֹב.

וְזֶה "מֶרְחוֹק ה' נִרְאָה לִי", הֵינּוּ שְׁמֵהֶרְחוֹק עֲצָמוּ נִרְאָה ה', הֵינּוּ שֵׁם זֶה שֶׁל רַחֲמִים.

ראש השנה שנת תרפ"א

איתא מופיע בספר קול שמחה (אגרת ר' שמחה בונים מפשיסחא בסוף הספר) ש"מרחוק ה' נראה לי" (ירמיהו לא, ב) הוא סוד ראש השנה. נראה לפרש על פי מה שהגדנו במאמרים הקודמים כי עומק הדין הוא לטובת ישראל. כי מחמת עומק הדין נתברר שאין בישראל חטא, אלא רק במקרה החטא נובע מעניין חיצוני ולא מצד עצמיותם של ישראל, והעוונות יחולו על ראש האומות הגורמים בנזקין.

ונסתייען נביא ראה לדברינו מדברי הש"ס שבת (פט ע"ב) שיצחק יהיה המלמד זכות על ישראל ומצילן מעונש, לעומת שאברהם ויעקב אמרו "ימחו על קדושת שמך". וכמו שהגיד כבוד קדושת אבי אדמו"ר זצלה"ה אדוני מורי ורבי זכר צדיק לברכה לחיי העולם הבא הטעם, מפני שמדתו של יצחק מדת הדין, ירד ביותר לעומק הדין, ומחמת עומק הדין הראה שעם ישראל ראויין להצלה.

ומדה זו מעוררין ישראל בשופר, הבל היוצא מעומק הלב, בלתי ה' מוצאות הפה ולא מחמשת מוצאות הפה, שפועלים בעת הדיבור. והנה בשטחיות ענין הדין הוא ריחוק. כמו דיין דלמטה דיין בשר ודם שצריך להיות נבדל מבעלי הדינים.

וזה ענין שהימים אלו נקראין ימים הנוראים, כי בכל מקום הקירוב מביא אהבה והריחוק והבדלה מביא יראה, ואם כן ראש השנה הוא מרחוק לטובתם, ומחמתו יצאו זכאים, כי בשביל זה הריחוק מתדבקים בהשם יתברך עוד יותר. אם כן הריחוק מביא קירוב.

וזה "מרחוק יִהְיֶה ה' נראה לי", היינו שמהריחוק עצמו נראה ה', היינו שם זה של רחמים שם יִהְיֶה מבטא את מידת הרחמים, לעומת שם אלוקים שמבטא את מידת הדין.

ראש השנה שנת תרפ"א

מרחוק ה' נראה לי

במסכת שבת מתארת הגמרא דין ודברים עתידי בין הקב"ה לאבותינו הקדושים, אברהם, יצחק ויעקב. הקב"ה פונה לאברהם אבינו ואומר לו: "בניך חטאו לי", ואברהם עונה: "ריבונו של עולם, ימחו (=ייענשו) על קדושת שמך". לאחר מכן פונה הקב"ה ליעקב אבינו וטוען גם בפניו: "בניך חטאו לי". ותגובתו של יעקב זהה: "רבש"ע, ימחו על קדושת שמך". בסופו של דבר, פונה הקב"ה אל יצחק אבינו ושוטח גם בפניו אותה הטענה שטען כלפי אברהם ויעקב. כאשר יצחק שומע את טענתו של הקב"ה הוא לא מוותר. הוא מתחיל לנהל עם הקב"ה משא ומתן: בעצם, לאדם מישראל אין כמעט זמן לחטוא, ואם בכל זאת חטא אז יצחק מוכן 'להתחלק' עם הקב"ה באחריות על כך, ואם זה לא מקובל אז הוא מוכן לקבל את מלוא האחריות.

גמרא זו מצריכה ביאור ופשר. ראשית יש לשאול מדוע 'דילג' הקב"ה על יצחק והשאיר אותו לסוף. שנית, הכיצד ייתכן שדווקא יצחק, שמבטא כידוע את מידת הדין, הוא שהצליח בסופו של דבר ללמד זכות על ישראל ולהפיס את דעתו של הקב"ה? לשם הבנת העניין עלינו להעמיק בהבנת מידת הדין וכוחה. נעשה זאת על ידי עיון בדמות אחרת שנקשרת בתודעתנו למידת הדין,

הלוא הוא שמאי הזקן. לאחר שניפגש עם הנהגתו של שמאי, יתבארו שאלות אלו ותתברר גם מהותו של ראש השנה, יום הדין. בתלמוד הבבלי (שבת לא ע"א) מובא סיפור על שלושה נוכרים שהגיעו אל שמאי ואל הלל, כל אחד בנפרד, ובפיהם בקשה להתגייר. כל אחד מהשלושה הציב תנאים משלו לגיור, ובשלושת המקרים שמאי הזקן דוחה אותם ולא מאפשר להם להתגייר, ואילו הלל מגייר אותם, נותן מענה לתנאיהם וגורם להם להכיר בטעותם ולשמוח בכל זאת בגיורם.

הנהגותיהם השונות של הלל ושמאי הינן ביטוי למחלוקת עקרונית ששררה ביניהם, והיא המחלוקת בין מידת האמת למידת הרחמים. הלל ושמאי נחלקו אם נכון לעיתים לוותר על האמת בתנאים מסוימים, וזאת מפני שישנם בטבע חולשות אנושיות וקשיים לא פשוטים, או שאדרבה, יש לדבוק במידת האמת על אף החולשות והקשיים, גם אם לשם כך יידרש מהאדם מאמץ מיוחד, ולעיתים הוא אף ישלם על כך. במקרה שלנו, עומד שמאי על דעתו שאסור להציב תנאים מקדמיים בסוגיה מהותית כל כך כסוגיית הגיור, גם אם בשל כך הגיור לא יצלח. הלל לעומתו מבין, שאם כעת הוא יסביר פנים לאותו נוכרי, יבין שהוא כעבור זמן את גודל טעותו ויצטרף בנפש חפצה לעם ישראל, והפעם ללא תנאים מקדמיים.

מחלוקת עקרונית זו עומדת בבסיסן של מחלוקות נוספות בתחומים אחרים, בהלכה ובאגדה. לדוגמה, במסכת ברכות (ח, ז) מובא דיון ביחס לאדם ששכח לברך במקום שאכל פת, ונזכר בכך לאחר שעזב את מקום האכילה. נשאלת השאלה אם אדם זה צריך לחזור למקום שאכל ושם לברך, או שמא הוא יכול לברך את ברכת המזון במקום שנזכר. במקרה זה החולקים הם תלמידיהם של שמאי והלל וממשיכי דרכם, כשבית שמאי סוברים שעל האדם לחזור למקום האכילה ולברך שם, ואילו בית הלל סוברים שיכול לברך במקום שנזכר. גם במחלוקת זו, נראה שסברתם של בית שמאי נובעת מהתפיסה ש'יקוב הדין את ההר', שהרי אדם שהיה שוכח ארנק מלא בזוהבים היה חוזר בוודאי לקחתו, כל שכן כשמדובר ב'רכוש' רוחני, ולעומתם,

דנים בית הלל את האדם במידת הרחמים, ובפסיקתם מתחשבים הם בחולשותיו.

לאור זאת, לא נופתע לראות שבמחלוקת בעניין מה נברא תחילה, השמיים או הארץ, מצביעים בית שמאי על השמיים, ובית הלל – על הארץ (חגיגה יב ע"א).

במבט ראשון נראית דעתם של בית הלל כרגישה יותר ולכן גם כמקובלת יותר. ובאמת, למעט הלכות בודדות שבהן נפסקה ההלכה כבית שמאי, כלל הפסיקה הקובע (ואולי המפורסם ביותר) הוא שהלכה כבית הלל. אומנם, בכתבי האר"י ז"ל מובא, שלעתיד לבוא תיפסק ההלכה כדעת בית שמאי, ויש להבין מדוע – אם בית הלל 'צודקים' יותר, מדוע שהדין ישתנה לעתיד לבוא? על מנת שנוכל לענות על שאלה זו, עלינו להבין היטב את התועלת הגדולה שצומחת ממידת הדין. לשם כך נתבונן במעגלי חיים שונים.

אם נצלול לרגע לוויכוחים משפחתיים בין הורים לילדים, נראה שהרבה מהם נסובים סביב סוגיית הוויתורים. לעיתים תכופות מתחייבים הילדים לבצע מטלה מסוימת בבית אולם אחר כך הם מבקשים מהוריהם שיוותרו להם על כך. ההורים בשלהם, דורשים מהילדים שיעשו את הנדרש מהם, לטובתם.

על פי רוב, אין כאן מאבק כוחני של כיפופי ידיים ומוחות. ההורים מאמינים באמת ובתמים בילדיהם וביכולותיהם, ודווקא בגלל זה הם לא מוותרים להם! הם רוצים שילדיהם יגדלו לתלפיות ויממשו את כלל הכוחות הגנוזים בהם, ואם מתוך רחמנות הם יוותרו לילדיהם בצמתים משמעותיים, הרי שבכך הם יזיקו להם וירגילו אותם להסתפק במועט ולכוון נמוך מדי, וחבל. הדבר נכון גם במסגרות חינוך אחרות. מחנך גדול יודע לזהות מי הם התלמידים שזכו לכישרונות מבורכים, ומכוח זיהוי זה הוא תובע מהם, בדין, תביעות גדולות ומאמץ מרובה. נכון אפוא לומר, ששורשה של מידת הדין הוא אמון עצום באדם וראיית יכולותיו האמיתיות. לכן, על אף חשיבותה הרבה של הנהגת הרחמים, לעיתים דווקא היא מסוגלת להוביל להורדת רף הציפיות, ועלולה לרדד את האדם ואת ביצועיו. שמאי הבין זאת ולכן הוא לא

ויתר. בעולם הזה, שבו רב הקושי ושבּו הכוחות החומריים מושכים למטה והחולשה אופפת את האדם, נפסקה אומנם ההלכה כבית הלל, שכן גישתם תואמת יותר את יכולות האדם כאן ועכשיו, אולם לעתיד לבוא, בעולם האמת, שבו יוכל האדם למצוא בעצמו מספיק כוחות כדי להתמודד עם כל קושי בדבקותו במידת האמת, תיפסק ההלכה כבית שמאי.

לאור הבנה זו יתבאר גם הדיון בין הקב"ה לאבותינו הקדושים. במבט ראשון נראה שבשורת לימוד הזכות תגיע מאברהם אבינו איש החסד או מיעקב אבינו איש התפארת. יצחק אבינו, המייצג את מידת הדין, ראוי להידחק לעת עתה, שהרי מה לה למידת הדין וללימוד זכות על ישראל? אומנם בהמשך הגמרא מתברר שדווקא יצחק אבינו, איש מידת הדין, הוא שמלמד זכות על עם ישראל. יצחק מלמד אותנו שהתביעה הגדולה מישראל, להיות אנשים גדולים ויראים, אינה בניגוד למעלתם, אלא דווקא בגללה! עם ישראל נתבע לגדולות משום שהוא קורץ מחומר אחר. במובן זה עצם התביעה לגדולות מגלה למעשה שישראל שייכים למדרגות הגבוהות ביותר מעצם טבעם. ומי לנו כיצחק אבינו, התובע הגדול, שבכוחו ללמד זכות על ישראל, לא מתוך חסד ולא מתוך רחמים, אלא מתוך עומק הדין והשייכות אליו. כך נוכל להבין את דברי חז"ל במדרש (בראשית רבה פרשה יב אות טו), שבבריאת העולם רצה הקב"ה לבוראו במידת הדין, ולאחר שראה שאין הוא יכול להתקיים החליט לשתף עימה את מידת הרחמים. ולכאורה קשה, אם מידת הרחמים נצרכת לקיום העולם, מדוע מראש בחר הקב"ה לברוא את העולם במידת הדין לבדה, ורק לאחר מכן לשתף עימה את מידת הרחמים? לפי מה שנתבאר לעיל, ההסבר ברור. הקב"ה מאמין בעולם, מאמין בבני אדם, ולכן הוא תובע מהם לגלות את מעלתם הרוחנית, לטובתם. זהו מקומה וזוהי מעלתה של מידת הדין. אומנם, כאשר מתברר בהמשך שתביעת האמת מקשה על בני האדם, אז, ורק אז, מתווספת לה מידת הרחמים. נשים לב שגם בשלב זה מידת הדין לא נעלמת, היא התשתית והיא היסוד למידת הרחמים שתיבנה על גבה.

על פי עיקרון זה, מבאר בעל ה'שם משמואל' את מהותו של ראש השנה, יום הדין. הוא מביא מאמר של ר' שמחה בונים מפשיסחה בספרו 'קול שמחה', שהפסוק בירמיהו (לא, ב) "מִרְחוֹק ה' נִרְאָה לִי" מלמד על מהותו של ראש השנה. פסוק זה הוא חלק מנבואת נחמה של ירמיהו (שמופיעה בהפטרת היום השני של ראש השנה) לעם ישראל. פסוק זה קשה לכאורה, אם נחמה הוא בא לבשר, מדוע מתואר מצב של ריחוק בין ה' לעמו? הפרשנים השונים פירשו במספר דרכים, אולם ר' שמחה בונים, וה'שם משמואל' בעקבותיו, מאירים את הפסוק באור חדש שמבליט את הנחמה שבו. המרחק הגדול שבפסוק הוא ביטוי להנהגה של דין. כדי להוציא דין אמת לאמתו על הדיין לעמוד מרחוק ולא להיות מעורב רגשית בדיון. דווקא המרחק מאפשר לגלות את האמת במקרה הנדון, ולכן יש בו בשורה למי שרוצה לדבוק באמת האלוקית. בשעת הגאולה כמו ביום הדין עומד הקב"ה ממרחק, כביכול מבחון, ותובע מאיתנו לעמוד בשליחותנו הייחודית. המרחק התובע, לעיתים גם המאיים, יכול להיתפס מצדנו, בטעות, כאילוץ של דיעבד, ולא היא! בראש השנה הקב"ה תובע מאיתנו להיות גדולים דווקא מפני שהוא יודע את מעלתנו. לכן הוא מעמיד אותנו בדין, לטובתנו. אומנם, על פי רוב, תביעת דין איננה תביעה פשוטה, לכן יש צורך לערב עימה לעיתים את מידת הרחמים. לכן בהמשך היום, עת קול השופר נשמע בחלל העולם, עובר הקב"ה מכיסא של דין לכיסא של רחמים, וכמה ימים לאחר מכן, זוכה עם ישראל ליום הכיפורים, יום שכל כולו רחמים.

על אף חשיבותה של מידת הרחמים, חשוב שנזכיר לעצמנו, שראשית העולם ובעקבותיה ראשית השנה אפופות דווקא במידת הדין. הווה אומר, בראש השנה כל שנה מחדש מתחדדת התביעה מהאדם - יהיה גדול!